

Odgovor dr. Dragu Zajcu

Spoštovani dr. Zajc!

Štejem si v osebno zadoščenje, da ste se javno odzvali na moje pisanje o razvpitem tržaškem trojnem umoru. Ko sem vas namreč pred slabimi tremi leti nagovoril prek skupnega prijatelja, zgodovinarja dr. Petra Vodopivca, ste pogovor odklonili. Nič ne de. Mogoče se nama tokrat dialog vendarle posreči.

Prav tako sem v vašem odmevu z zadovoljstvom prebral, da ste se od začetnega vzhičenja nad knjigo prijatelja Martina Breclja, ki za umor poimensko dolži partizane Alberta Grudna, Vidka Hlaja in Slobodana Šumenjaka, odmaknili vsaj do spoznanja, da »je avtor nenamerno tudi kaj izpustil oziroma nezadostno utemeljil«. Cenim.

In preden se sklonim le k eni vaših vsebinskih pripomb na moje pisanje, naj vam zagotovim, ker ste že izrazili dvom o moji pieteti do žrtev poboja, da jo do mrtvih gojim iskreno, nedeljeno in nepristransko – tako do trojice v ul. Rossetti kot do tisočerih v Rižarni in v kraških breznih – in da mi je v zgodovinskem diskurzu presoja o »zasluženi« ali »nezasluženi« smrti povsem tuja, da ne rečem naravnost zoprna.

Prav tako mi je tudi povsem jasno, da naj v sebi še tako obujam sočutje do treh žrtev, vaši bolečini ob tragični izgubi očeta ne bo nikoli kos. Vendar jo najgloblje spoštujem.

Sicer pa očitno soglašava, da pri trojnem umoru ni šlo za rop. Naj so bili razlogi zanj še tako sprevrženi, jih je pač treba iskati tudi v

takem ali drugačnem ravnanju žrtev samih. Vi tudi v zadnjem odmevu pristajate na Brecljevo razlago, da tičijo v razhajanjih in sporih v vrstah OF med komunisti in nekomunisti. Sam o tej razlagi dvomim.

In zdaj k stvari. **Obširneje vam bom odgovoril v rubriki »Odmevi iz zamejstva« v prostoru, ki mi ga v svojem blogu <http://vojastvo-military.si/> prijazno odstopa generalmajor Marijan F. Kranjc.** Naj se tu dotaknem le teme, ki ste jo v odmevu na novo načeli in za katero sodim, da ni postranska.

O svoji mami navajate, da je bilo v poročilu tržaških vosovcev z dne 12. 2. 1944 k ocenam o vašem očetu »dodano, da je treba izkoristiti še mojo mamo«. Bodiva natančnejša in povejva bralcem, kaj v poročilu dobesedno piše o vaši mami (gl. Breclj str. 76):

»Ima pa (dr. Zajc) ženo sestro aktivnega plavogardejca Prešern Sandi. Ta je v bojih zgubil nogo in je baje likvidiran. Nekaj časa je bil v neki partizanski bolnici. Ker žena hoče na položaj (pač na osvobojeno ozemlje, op. RK), da poizve po bratu, se bomo skušali poslužiti te prilike!«

»Izkoristiti?« pravite vi. Sam bi prej dejal »cinično zlorabiti« maminu sestrsko stisko in negotovost o bratovi usodi. Saj pisec poro-

čila ve, da ga že ni več med živimi, pa ji to namenoma prikriva! Ve celo, da je bil kot vojni ujetnik in ranjenec »baje likvidiran«. Naj pripomnim, da pa Tone Ferenc v svojem Dies irae to »zatrdno« ve in ta zločin – med najbolj zavrženimi, do katerih se je partizanska osvobodilna vojska spozabila – postavlja v čas tik po 22. 10. 1943.

Breclju ste predlanskim zaupali (str. 77), da po vaših podatkih »Marija Prešern Zajc na začetku leta 1944 ni vedela, da je bil njen brat že mrtev, in ga je hotela obiskati, OF pa jo je najbrž nameravala ob tej priložnosti izkoristiti za prenos ponarejenih prepustnic, kakršne je njen mož partizanskemu gibanju večkrat preskrbel«.

Najprej bi bilo kajpak zanimivo izvedeti, ali so »vaši podatki« iz ustnega – maminega – izročila in ali jih kak arhivski vir potrjuje. Nikjer pa ne poveste, kdaj natančno je potemtakem mama izvedela za bratovo usmrtno. Zlasti še, ali je to sploh izvedela, preden je odvela.

Od bratovega zajetja do možne smrti je namreč preteklo pet mesecev. Od tržaškega poročila o zlorabi njene želje po poizvedbi o bratovi usodi na Dolenjskem do možne smrti v Trstu pa malone ves mesec dni.

Si je mogoče predstavljati, da bi vaša mama celih pet mesecev tičala v nevednosti o bridki usodi svojega brata? In to kljub temu, da sta z možem premogla v njenem bratranču, pomembnem Mihailovičevem, že pred vojno izšolanem, poklicnem obveščevalcu eno od tedaj gotovo najbolj obveščanih oseb na Slovenskem, s privilegiranim dostopom do nemških obveščevalnih centrov na Bledu in v Trstu (SIPO in SD) ter do četniškega (DOS) in domobranskega (TOS) v Ljubljani? Težko, kajne?

A vzemiva načelno, da sva zdaj obtičala na razpotju med dvema možnima razpletoma:

a) Do usodnega 10. marca 1944 vaša starša za bratovo oz. svakovo smrt še nista vedela; potem smeva o njuni – ne le mamin – želji po poizvedbi o njegovi usodi govoriti prejkone kot o namenu, da gresta »do« partizanskega vodstva na Dolenjsko, ne pa z vami kot petletnim dečkom že kar »v partizane«. Pač zgolj zaupljivo poizvedovat, kajne?

b) O kruti Sandijevi smrti sta, če ne že prej, izvedela že v času med 12. februarjem in 10. marcem 1944. V tem, po moji oceni in iz zgoraj navedenega razloga dokaj verjetnem primeru pa si je – priznajte – najbrž težko predstavljati, da bi po taki vesti lahko njun odnos do partizanstva in OF ostal nedotaknjen, neskajjen. Kaj šele, da bi rinila v partizane.

Pradavne in bridke Antigonine notranje zapovedi vaša mama žal ni utegnila opraviti. Sliko in krajšo biografsko oznako vašega strica najdete tudi na spletu (www.dlib.si) v obsežnem članku v Jutru 20. avgusta 1944.

In tu naj za zdaj odneham. Saj verjamem, da ne bo v kratkem zmanjkalo priložnosti, da spregovorim o še drugih, bolj primorskih plateh še vedno zagonetnega trojnega umora.

Z nezmanjšano simpatijo in z globokim spoštovanjem vas pozdravlja **Ravel Kodrič**

Kodrič in zločin v Rossettijevi

Tržaški publicist Ravel Kodrič se je že nekajkrat ukvarjal z umorom dr. Stanka Vuka, njegove žene Danice Tomažič in dr. Draga Zajca 10. marca 1944 v Trstu. V svojih prispevkih iznaša različna in celo nasprotujoča si stališča. Tako na primer v pismu uredništvu Primorskega dnevnika z dne 17. julija 2015 zagovarja tezo, da so trojni umor izvedli pripadniki OF, ker naj bi »nemški okupator in njegovi slovenski sodelavci imeli z Vukom svoj načrt in račun«. V dolgem zapisu, ki ga je Primorski dnevnik objavil v štirih celostranskih nadaljevanjih 5., 6., 10. in 12. marca 2016, pa isti avtor nakazuje možnost, da so zločin naročili ali navdahnili četniško usmerjeni krogi in izvedli slovenski agenti pod neposredno nemško komando.

V svoji knjigi Anatomija političnega zločina skušam upoštevati vse dosedanje pomembnejše razlage zločina v Rossettijevi ul. Gori omenjenih Kodričevih prispevkov ne spregledam, po dokaj podrobni obravnavi pa ugotavljam, da ne vzdržijo kritične presoje. Najbrž je to spodbodlo tržaškega publicista, da mi zdaj skuša vrniti uslugo s pripombami k moji knjigi, ki jih je Nedeljski dnevnik objavil v treh celostranskih nadaljevanjih 4., 11. in 18. januarja 2017. Poskus je seveda legitimen, a imam vtis, da ne dosega svojega namena.

V Kodričevem pisanju je več zgrešenih navedb in drugih podobnih spodrseljavev, pa tudi nekaj zlohotev natančneje, vendar se z njimi ne bi zamujal. Ugotovil bi predvsem, da Kodrič v Nedeljskem dnevniku nič ne pove o naročnikih in izvršilcih zločina (načelno ne zanika, da je šlo za delo slovenskih komunistov iz vrst OF, kot sam trdim), pač pa skuša predstaviti žrtve v problematični luči. Njegova glavna teza je, da sta se zakonca Vuk najbrž skupno z Zajcem pripravljala na beg v Švico, ne pa na odhod v partizane, kakor menijo mnogi, z menoj vred. Ker je dr. Drago Zajc ml. 25. januarja 2017 v Nedeljskem dnevniku objavil repliko na Kodričeve trditve o svojem očetu, bi sam izrazil le nekaj pripomb glede možnosti, da bi se Stanko in Danica Vuk nameravala izseliti v Švico.

Kodrič utemeljuje svojo tezo z nekaterimi pričevanji, po katerih naj bi zakonca Vuk v času zločina razmišljala o možnosti, da bi se umaknila na varno kam v severno Italijo, mogoče celo v Fossano v Piemontu, kjer je Vuk nedolgo prej prestajal zaporno kazen. (O tem pišem v svoji knjigi na straneh 144, 154 in 155.) Da sta v resnici mislila na beg v Švico, po navedbah tržaškega publicista potrjuje predvsem to, da naj bi jima dal Daničin oče Pepi Tomažič »na voljo nekaj kilogramov privarčevanih funtov šterlingov«, s katerimi v severni Italiji ne bi imela kaj početi. Kodrič se pri tem sklicuje na Fulvia Tomizzo, ki pa v svojem romanu Gli sposi di via Rossetti iz leta 1986 v resnici tega ne trdi, saj v dobesednem prevodu pravi: »Gospodu Pepiju so tolike nesreče in še vedno znatne zaloge, ki si jih je bil učvrstil z nabavo nekaj kilogramov funtov šterlingov, sugerirale širokopote-

zne in hkrati drastične rešitve. Zakonca naj bi odpotovala, vendar tokrat skupaj, hvala Bogu. Potrdil je, da je človek širokih pogledov in po mojem svojske genialnosti, ko jima je svetoval Fossano kot najvarnejše zatočišče.« (Gli sposi, str. 178–179)

Predvsem pa Kodrič v svojih izjavah povsem obide kopico dokumentov in pričevanj, na osnovi katerih smemo sklepati, da sta se Vukova v resnici odločila za odhod v partizane oz. da je bil umik v severno Italijo zanj le nekakšna rezervna rešitev. Mislim na spise dr. Jože Vilfana, dr. Marijana Breclja ter drugih voditeljev OF in KPS na Primorskem, na pismo Jožka Schiffa z dne 15. aprila 1944, na pričevanja Antona Požarja, Boža Milanovića in dr. Iva Juvančiča, na poročilo Antona Veluščka, iz katerega izhaja, da je Vukov odhod v partizane po dolgem kolebanju podprla glavni na goriških katoliških sredincev, pa tudi na pričevanja pripadnikov družin Vuk in Tomažič ter njunih znancev. Ema Colja Tomažič je zgodovinarici Milici Kacin Wohinz vedela povedati, da sta njena hči Danica in zet Stanko nameravala oditi v partizane 12. marca 1944, se pravi dva dni po zločinu. O vsem tem podrobno pišem v svoji knjigi, Kodrič pa niti besede.

Kodrič v zadnjem delu svojega zapisa skuša kritizirati moje delo tudi z metodološkega vidika. Zapiči se predvsem v metodo iskanja prave alternative v izključitvi nepravilnih in jo skuša osmešiti z njeno aplikacijo na izrazito neustrezne primere, ki si jih sam izmisli. Na tak način prej kot metodo najbrž osmeši svoj način njene kritike. Mogoče pri tem pozablja, da je moje delo pred objavo in po njej pozitivno ocenilo več priznanih strokovnjakov, predvsem pa da je moje delo na voljo bralcem, ki lahko sami preverijo, koliko so njegove pripombe utemeljene. **Mag. Martin Breclj, Devin (Trst)**

